

Årsmelding for 2015, Senter for medisinsk etikk (SME), UiO

Etikk i kommunehelsetjenesten (EIK)

Ansatte i EIK i 2015

Lillian Lillemoen, forsker og prosjektleder, 85 % stilling knyttet til EIK.

Reidun Førde, professor med faglig og administrativ hovedansvar for SMEs arbeid med de kliniske etikk-komiteene (KEK) i helseforetakene, ca.10 % stilling knyttet til EIK.

Reidar Pedersen, forsker KEK og EIK, 30 % stilling i EIK.

Elisabeth Gjerberg, forsker, 50 % stilling knyttet til EIK.

Morten Magelssen, forsker, har vært ansatt i 80 % stilling for å gjennomføre evaluering av Samarbeid om etisk kompetanseheving (KS-prosjekt).

Heidi Karlsen, forsker, har vært ansatt i 50 % stilling for å gjennomføre evaluering av Samarbeid om etisk kompetanseheving (KS-prosjekt).

Totalt er det i 2015 brukt 3,25 vitenskapelige årsverk.

I tillegg har EIK to personer ansatt i faste stillinger: seniorkonsulent Irene Syse og førstekonsulent Kristin Weaver. Stillingen omfatter informasjonsarbeid og administrativ støtte både for seminarer, konferanser og generell drift.

Totalt er det brukt 1 administrativt årsverk.

Aktiviteter

Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) er SMEs oppdragsgiver i arbeidet med etikk i kommunehelsetjenesten. Oppdraget fra HOD er langsiktig og omfatter følgende aktiviteter:

- Veilede kommuner og institusjoner ved etablering og videreutvikling av systematisk etikkarbeid.
- Gi tilbud om kompetanseutvikling for ansatte, ledere og ressurspersoner som er involvert i systematisk etikkarbeid og etisk kompetanseheving i kommunehelsetjenesten.
- Utvikle og formidle ulike typer læremateriell til bruk i kommunehelsetjenestens etikksatsning.

- Sørge for erfaringsutveksling og kvalitetssikring på tvers av kommunene gjennom en årlig nasjonal konferanse og egen nettside.
- Bistå kommunene med lokale følgeforskningsprosjekter/evalueringsprosjekter av deres lokale satsinger.
- Gjennomføre forskning om praksisnære og sentrale etiske utfordringer og håndtering av disse i kommunehelsetjenesten

I tillegg har det i 2015 vært bevilget ekstra midler for å gjennomføre evaluering av Samarbeid om etisk kompetanseheving. Dette blir beskrevet i et eget punkt under.

I det følgende gis det en oversikt over EIK-aktiviteter i 2015. Oversikten er organisert etter de ovenstående punkter.

Tilbud om kompetanse- og kvalitetsutvikling; undervisning og annen formidling

Vi har i 2015 arrangert følgende kurs og seminarer for ansatte, ledere og ressurspersoner i kommunehelsetjenesten:

Skrivekurs

Etter ønske fra flere komitemedlemmer, arrangerte vi kurs i referatskriving 5. mars 2015. Dette var nyttig for oss også, siden de skriftlige referatene er viktige for å sikre god kvalitet på etikkarbeidet. På kurset underviste erfarne komité-sekretærer og SME-forskerne i hvordan referater kan utformes, med vekt på praktiske øvelser og tips. Kurset var spesielt skreddersydd for sekretærer og ledere i kliniske etikk-komiteer. Det var 33 påmeldte (17 fra kommunehelsetjenesten), og vi hadde både forelesninger, diskusjon og gruppearbeid. I forkant av kurset ble deltakerne bedt om å sende inn et referat, flere av disse ble brukt i praktiske øvelser. Det ble i tillegg gitt skriftlig tilbakemelding på alle innsendte referat. Evalueringene av kurset var gode, for eksempel ble det trukket fram at det er nyttig med gruppearbeid, at det var gode diskusjoner og konkrete tips. Flere ønsket seg et liknende kurs igjen, gjerne over to dager. Se vedlegg 1 for program.

Innføringskurs i praktisk etikkarbeid i helsetjenesten

Kurset er en videreføring av foregående års grunnopplæring i systematisk etikkarbeid. Målgruppen er fasilitatorer/etikkveiledere, nye medlemmer av KEKK og etikkråd, samt andre med interesse for å arbeide systematisk med etikk. Kurset ble gjennomført på Soria Moria kurs- og konferansesenter 19. og 20. oktober 2015 med 56 deltakere. Kommunehelsetjenesten var representert med 20 deltakere, de resterende var fra spesialisthelsetjenesten. De fleste helseprofesjonene var representert. Evalueringen av kurset var positiv. Noen eksempler: «Flott kurs som er til god nytte i videre arbeid i KEKK, ser også at ting som er lært på kurs kan føre til endring i arbeidet vi gjør.» «Fått lyst til å fortsette arbeidet med etisk refleksjon på arbeidsstedet.» Se vedlegg 2 for program.

Fagdag om Advance Care Planning og Forberedende samtaler

I desember samlet vi over 100 personer til en fagdag om ACP / Forberedende samtaler. Vi ble overrasket over interessen og måtte utvide arrangementet som opprinnelig var beregnet på 20-30 stykker. Deltakerne kom fra flere deler av helsetjenesten (mange fra sykehjem), samt fra forskningsmiljøer. Vi fikk presentert case fra praksis, samt en presentasjon av forskningsprosjektet «Forberedende samtaler i sykehjem». To inviterte gjesteforelesere holdt interessante innlegg om

ACP i Paris og Belgia. Det ble livlig diskusjon i salen og evalueringen av arrangementet viste at mange ønsker mer om dette temaet. Se vedlegg 3 for program.

Nasjonal etikk konferanse. På god vei...

25. november 2015 var SME medarrangører til konferansen «På god vei. Nasjonal etikk-konferanse.»

Konferansen var en markering av avslutningen av KS-prosjektet Samarbeid om etisk kompetanseheving, og av SME-prosjektet Psykiske helsetjenester, etikk og tvang. SME bidro med planlegging, administrasjon og forelesninger i KS sin del av konferansen (dag 1), og hadde ansvaret for hele dag 2. Konferansen viste fram noe av bredden i etikkarbeidet, nytten av etikkarbeidet generelt, evaluering av KS-prosjektet, og tanker om veien videre. Konferansens dag 2 som var viet etikkarbeid i psykisk helsevern hadde i tillegg til fokus på ansatte, også fokus på pasienter og pårørendes erfaringer med etiske utfordringer. Det var ca 250 deltakere på konferansen som fikk gode evalueringer. Se vedlegg 4 for program.

Veiledning og undervisning

SME har i 2015 vært i kontakt med, og veiledet flere kommuner som har ønsket å etablere KEKK/etisk råd, etikkrefleksjon og/eller for å evaluere etikksatsningen. Vi har også bistått KEKKer i drøftinger av vanskelige pasientsaker.

I året som gikk har vi arbeidet med å få på plass en fasilitatorskole i form av et kurs man enten kan ta som etter- og videreutdanning som gir kursbevis, eller som masteremne på 5 studiepoeng med eksamen. Kursets målgruppe vil være en som allerede er etikkveileder eller medlem av en etikk-komité men vil ha oppfrisket eller formalisert kunnskapen sin. Det passer også for de som planlegger eller er i ferd med å påta seg et ansvar for etikkveiledning på egen arbeidsplass eller i en etikk-komité. Kursets faglige innhold er etikk og etikkrefleksjon med særlig vekt på veiledning av etikkrefleksjon. Kurset har en klar praktisk orientering og vil knytte teoriformidling til praktiske øvelser. Deltakerne må beregne tid til studiearbeid mellom samlingene. I tillegg til ordinært studiearbeid vil det forventes at deltakerne gjennomfører minimum fire øvelser med veiledning av etikk refleksjonsgrupper ved eget arbeidssted. Det vil være tre samlinger, totalt 5 dager, fordelt på vårhalvåret, og undervisningen vil bestå av forelesninger kombinert med praktiske øvelser. Det var opprinnelig planlagt opptak av ca 15 studenter på hver av kursordningene, men pga stor pågang har man utvidet til rundt 40 stykker totalt. Kursets første samling er i februar 2016.

Vi har hatt foredrag på forskjellige arenaer i helsetjenesten, både kommunale og i spesialisthelsetjenesten. Som eksempler fra kommunehelsetjenesten (eller overlappende nivåer) er:

- Fagseminar for ansatte i psykisk helsevern og psykisk helsearbeid, og brukere/pårørende i Telemark og Vestfold med foredraget «Etikk og tvang».
- Fagdag for sykepleienettverk og ledere i Vestfold med «Etikk ved livets slutt», «Samtykkekompetanse og etikk» og «Prioriteringer i helsetjenesten».
- Lederforum Oslo kommune Sykehjemsetaten med «Kapittel 4A - etiske dilemmaer, idealer og praksis»
- «Vurdering av samtykkekompetanse i sykehjem» på seminar for sykehjemsleger
- «Hvordan bør vi som jobber med pasienter prioritere? Noen lærdommer fra Norheim-utvalget og debatten som fulgte». KEKK Halden/Halden kommune.

- Foredrag på St. Hanshjemmet: “Hva er etikk?” og “Etisk refleksjon i møte med etiske utfordringer”.
- Foredrag på Sykehjemsetatens fagdag: “Forberedende samtaler og samarbeid med pårørende”.
- Seminar over to dager om etikk ved livets slutt. Samarbeid mellom kommunehelsetjenesten i fem kommuner og Helse Sunnmøre (inkludert åpent møte)
- Foredrag «om fortvilelse» i helsetjenesten. Akershus Universitetssykehus
- Gjøvik kommune: Etikk og etisk refleksjon – hva og hvorfor? Fagdag for helsepersonell om verdibasert kommunikasjon i regi av Utviklingssenteret

I tillegg til kurs og konferanser vi selv har arrangert har vi bistått andre kursarrangører, kommuner og institusjoner med foredrag om etikk. Som eksempler nevnes:

- “Prioritering ved sykesengen – umoralsk eller uunngåelig?” Norges kristelige legeforening, Brumunddal.
- Foredrag om prioritering hos eldre, Geriatri i Nord Tromsø.
- Foredrag om behandlingsbegrensning i samling for sykehjemsleger i Oslo. «Etiske og juridiske utfordringer ved livets slutt»
- Kunnskapssenterets seminar: Behandlingsvalg ved livets slutt – hvordan kan vi komme pasientens ønsker i møte?
- Etikk og etisk refleksjon for fysioterapeuter med veilederansvar.

Vi har også bistått med undervisning om etikk ved utdanningsinstitusjoner. Noen eksempler:

- «Makt, tvang og avmakt», et obligatorisk psykiatrikurs for leger i spesialisering.
- “Etisk refleksjon og etiske dilemmaer”, Emnekurs i geriatri, Fylkeslegen, Hamar.
- Foredrag for helseledere fra topplederutdanningen: «Etiske utfordringer i morgendagens medisin».
- Halvdagsseminar om klinisk etikk for masterstudenter ved Avdeling for helseledelse og helseøkonomi, UiO.
- Undervisning i grunnutdanning ved UiO om medisinske feil.
- Foredrag om medisinsk etikk for journaliststudenter ved høyskolen i Oslo.
- Undervisning i «Grunnlagsetikk og profesjonsetikk» for sykepleiere i videreutdanning ved Lovisenberg Diakonale høyskole.
- Undervisning i 11.-semester (medisin, UiO) om ernæringsproblem hos eldre.
- Foredrag om etikk for utdanning av veiledere i allmennmedisin Kleivstua.
- Bidrag på «Etikkdag» i masterutdanning i Helseledelse og helseøkonomi i UiO.

Flere eksempler på innlegg, foredrag og undervisning finnes i oversikten på side 8-9 i denne rapporten.

Nettsiden og informasjonsarbeid

Vi jobber hele tiden med forbedring av SMEs nettsider. Her finner de ansatte i helsetjenesten verktøy til bruk i praksis, artikler vi har skrevet fra vår forskning (i tillegg til en kortfattet norsk presentasjon av noen av disse), kasuistikker/drøftinger fra kliniske etikk komiteer, årsrapporter og informasjon om de ulike komiteene, lenker til anbefalt lesing mm. I tillegg er det nytt for året at SME har fått en facebook side. Her vil vi informere om publikasjoner og nyhetssaker, invitere til relevante

arrangement og forhåpentligvis skape interesse for feltet. Vi fikk raskt mange følgere, per i dag har vi 866 stykker. Se: <https://www.facebook.com/sme.uio>

Forskning

Pasient/Pårørendestudien.

- Artikkel «Patients' and relatives' perspectives/perceptions of the use of coercion in nursing homes»; publisert januar 2015.
- Artikkel «End-of-life care communications and shared decision-making in Norwegian nursing homes - Experiences and perspectives of patients and relatives»; publisert august 2015.
- Artikkel «How do Nursing home residents and next of kin's experience life and living. What are the professional challenges?»; skiving pågår.

3IV-studien om livsforlengende behandling til sykehjemspasienter.

Dette er en studie som undersøker etiske utfordringer og beslutninger om livsforlengende behandling til sykehjemspasienter i sykehjem og i sykehus, og samhandlingen mellom de ulike nivåene.

- Artikkel «How do nursing home doctors involve patients and next of kin in end-of-life decisions? A qualitative study from Norway»; publisert januar 2016.
- Artikkel om hvordan sykehusleger og sykehjemsleger samhandler rundt alvorlig syke sykehjemspasienter. Sendes om kort tid til Tidsskrift for Den norske legeforening.
- Artikkel om hvordan sykehjemsleger og sykehjemsleger forholder seg til ressursbegrensninger hos alvorlig syke sykehjemspasienter. Artikkel under planlegging.

ACP (advance care planning)-prosjektet

Dette er et NFR finansiert prosjekt, med en PhD i 100 % stilling (tre år) og en postdoc i 50 % stilling (fire år).

Del 1 i prosjektet: Det er gjennomført en systematisk kunnskapsoversikt av ACP i sykehjem med fokus på implementering og evaluering. Artikkel basert på dette arbeidet er publisert.

Del 2 i prosjektet er to-delt:

- Det er gjennomført en kvalitativ studie basert på observasjon og kvalitative intervju. Studiens hensikt var å undersøke hvordan forhåndssamtaler gjennomføres i noen norske sykehjem, samt hvordan pasienter, pårørende og ansatte opplever det å delta i samtalene. Materialet er analysert og en artikkel er innsendt, og skiving pågår på artikkel nr.2. Studien ble presentert på Jubileumskonferanse arrangert av Avdeling for Sykepleievitenskap og Norsk Sykepleierforbund i Oslo i juni.
- Det er gjennomført en survey til alle norske sykehjem om nåværende praksis med forhåndssamtaler. Artikkelskriving pågår.

Del 3 i prosjektet: Dette er en intervensjons- og evalueringsstudie. Hensikten med studien er å utvikle en veileder for forberedende samtaler, implementere veilederen, evaluere effekten av implementeringen, samt undersøke erfaringene pasienter, pårørende og ansatte har med å delta i disse samtalene. Intervensjonen er midtveis, med 4+4 deltakende sykehjem. Vi har jevnlig møter for

oppfølging, opplæring og erfaringsutveksling. Baseline data er samlet inn og artikkelskriving pågår på bakgrunn av disse. Arbeidet med en artikkel som presenterer intervensjonen er påbegynt.

Prosjektet hadde et 2-dagers arrangement i desember med workshop og fagdag (se over). To gjesteforelesere var invitert, samt deler av referansegruppa.

Evaluering av kliniske etikk komiteer i kommunehelsetjenesten

Gjennomgang av arbeidet og strukturen til kliniske etikk komiteer i kommunehelsetjenesten. Studie bestående av telefonintervjuer med komiteens leder, samt analyse av årsrapporter fra 2012 – 2014. Artikkel er innsendt.

Søknad HELSEVEL

Vi har utformet et omfattende forskningsprosjekt som har fått tittelen "Improving Ethics in Health and Care Services: from Assumptions to Evidence". Prosjektet er søkt finansiert gjennom Norges forskningsråds HELSEVEL-utlysning, og svar forventes i mars 2016. Prosjektet vil innebære implementering og evaluering av etikkrefleksjonsaktiviteter i kommunal helse- og omsorgstjeneste med et tett samarbeid med kommuner, høyskoler og utviklingssentre.

Evaluering av Samarbeid om etisk kompetanseheving

SME fikk bevilget ekstra midler i 2015 for å evaluere prosjektet "Samarbeid om etisk kompetanseheving" (se tilskuddsbrev datert 10.6.2014). I den forbindelse har SME ansatt Heidi Karlsen (Halden kommune/KEKK-leder) i 50 % stilling og Morten Magelssen (lege/forsker ved SME) i 100 % stilling. De har hatt ansvar for hver sin del av evalueringen. Karlsen har gjort fokusgruppeintervjuer med ansatte i helse- og omsorgssektoren som har vært deltakere i etikkaktiviteter på sin arbeidsplass. Magelssen har gjort to spørreskjemaundersøkelser, til henholdsvis kommunale kontaktpersoner for etikkprosjektet og etikkveiledere som har hatt ansvar for gjennomføring av etikkaktivitetene på sin arbeidsplass. Dataene er under analysing og vi forventer vitenskapelige publikasjoner herfra i 2016.

Verv

De faglige ansatte har vært representert i ulike komiteer og utvalg:

- Syv kliniske etikk-komiteer; tre i kommunehelsetjenesten og fire i helseforetakene.
- Rådet for sykepleieetikk.
- Styringsgruppen for prosjekt "Samarbeid om etisk kompetanseutvikling".
- Pressens Faglig Utvalg (PFU).
- Medlemmer/ledelse av doktorgradskomiteer.
- Styret i Tromsø mineskadesenter.
- Medlem av Idrettsmedisinsk etikk-råd i Norges idrettsforbund
- Medlem i Helse- og omsorgsdepartementets arbeidsgruppe om alvorlighet som prioriteringskriterium i helsetjenesten
- Medlem i Arbeids- og sosialdepartementets utvalg om samvittighetskonflikter i arbeidslivet ("Samvittighetsutvalget")
- Medlem i fagjuryen til KS' etikkpris

I tillegg har flere vært referee/fagfelle for flere internasjonale vitenskapelige tidsskrift, og veiledere for stipendiater/forskerlinjestudenter/masterstudenter.

Viktige oppgaver og utfordringer for 2016

- Erfaringsseminar 15. mars 2016 vil primært ha fokus på erfaringsutveksling for medlemmer av etablerte kliniske etikk-komiteer/etikkråd i kommunehelsetjenesten. Vi ønsker at de skal legge fram saker de har hatt, i tillegg til noe faglig påfyll.
- Vi har ønsket at det årlige Innføringskurset skal inngå som en del av et forestående 5st.poengs masteremne/etter- og videreutdanningskurs i klinisk etikk. Det er uklart om det vil komme på plass i 2016, vi planlegger derfor både for dette og for at kurset skal gå som det pleier.
- Vi har også jobbet med å initiere et nasjonalt nettverk for etikkfasilitatorer. Et nasjonalt nettverk vil baseres på et allerede eksisterende nettverk og vi tenker oss at studentene fra fasilitatorskolen sammen med eksisterende nettverksmedlemmer skal få tilbud om å delta i det nasjonale nettverket. Vi ser for oss halvårlige samlinger hvor erfaringsutveksling og nettverksbygging som viktige elementer.
- Publisering av artikler fra den ovennevnte forskningen.
- Ferdigstille lærebok for psykiske helsetjenester.
- Nye samarbeid/nye roller: KS-prosjektet «Samarbeid om etisk kompetanseheving» er avsluttet, men satsingen på systematisk etikkarbeid i kommunenes helse- og omsorgstjeneste skal videreføres. Videreføringen skal skje i et samarbeid mellom SME/KS. Med bakgrunn i tildelingsbrev fra HOD vil KS og SME samarbeide om fordeling av oppgaver og ansvar, samt drøfte mulige søknader om fremtidige prosjekter.
- Utvikle samarbeid med sentrale aktører; utviklingssentre, omsorgssentrene, høgskolene, videregående m.m.
- SME arrangerer årlig et nasjonalt Høstseminar for medlemmer av kliniske etikk komiteer i spesialisthelsetjenesten. I 2016 fyller «KEK-systemet» 20 år og vi feirer med et litt større og annerledes arrangement. I år vil vi oppfordre også de kommunale etikk komiteene til å delta, gjerne også med innlegg.
- Arbeide med den langsiktige organiseringen og finansieringen av SMEs arbeid med etikk i hele helsetjenesten.

Publikasjoner

Bahus M, Førde R. Discussing end-of-life decisions in a Clinical Ethics Committee - An interview study of Norwegian doctors' experience. Akseptert I HEC Forum okt 2015.

Danis M, Hurst S, Fleck L, Førde R, Slowther A (eds). Fair resource allocation and rationing at the bed side. New York: Oxford University Press 2015.

Førde, R. Revisjon av nettkurs i medisinsk etikk. Den norske legeforening

Førde, R; Linja, T. "It scares me to know that we might not have been there!": A qualitative study into the experiences of parents of seriously ill children participating in ethical case discussions Ethics in Clinical Practice. BMC Medical Ethics 2015 ;Volum 16:40.

Førde, R; Materstvedt, LJ; Markestad, T; Kongsgaard, U; von Hofacker, S; Brelin, S; Ore, S; Laudal, M. Lindrende sedering i livets slutfase - reviderte retningslinjer. Tidsskrift for Den norske legeforening 2015 ;Volum 135.(3) s. 220-221

Gjerberg, E; Lillemoen, L; Førde, R; Pedersen, R. End-of-life care communications and shared decision-making in Norwegian nursing homes - experiences and perspectives of patients and relatives. BMC Geriatrics 2015 ;Volum 15.(103)

Gjerberg, E; Lillemoen, L; Pedersen, R; Førde, R.
Coercion in nursing homes: Perspectives of patients and relatives. Nursing Ethics 2015

Hem, MH; Pedersen, R; Norvoll, R; Molewijk, AC.
Evaluating clinical ethics support in mental healthcare: A systematic literature review. Nursing Ethics 2015 ;Volum 22.(4) s. 452-466

Lillemoen L. Etikk i sykepleien. I: Grunnleggende kunnskap i klinisk sykepleie. Sykepleieboken 1. Cappelen Damm Akademisk 2015 ISBN 9788202427986. s. 297-338

Lillemoen, L; Pedersen, R.
Ethics reflection groups in community health services: an evaluation study. BMC Medical Ethics 2015 ;Volum 16.(25)

Magelssen M, Førde R, Pedersen R. Four roles of ethical theory in clinical ethics consultation. Akseptert for publisering i American J of Bioethics, desember 2015.

Magelssen M, Pedersen R, Førde R. "Novel Paths to Relevance: How Clinical Ethics Committees Promote Ethical Reflection". HEC Forum 2015, publisert først på nett 7.8.2015.

Molewijk, AC; Hem, MH; Pedersen, R. Dealing with ethical challenges: A focus group study with professionals in mental health care. BMC Medical Ethics 2015 ;Volum 16.(1)

Kronikker/mediakontakt

Lillemoen L, Nortvedt P. «Fru Hansen vil ikke mer. Eller?» Sykepleien 24.11.2015.

Magelssen M, "Prioritering i helsetjenesten i lys av profesjonsetikk og verdigrunnlag". Notat for Helse- og omsorgsdepartementet.

Magelssen M, "Prioritering og profesjonsetikk" InterMedicos 4/2015

Magelssen M, "Prioriteringens dårlige rykte" Indremedisinen 2/2015

Nortvedt P, Lillemoen L. «Også sykepleiere må høres i etiske vurderinger» Sykepleien, 08.09.2015.

Pedersen, R. «Forsvarer omskjæringsnektene». Vårt land, 2015-01-22

Pedersen, R. «La folk dø naturlig». NRK Dagsnytt 18, 2015-06-23

Pedersen, R. «Lavstatus-sykdommer taper». Vårt land, 2015-08-27

Pedersen, R. «Mener vi er blitt redde for å dø naturlig». Vårt land 2015-06-23

Thoresen, L; Lillemoen, L; Sævareid, TJL; Gjerberg, E; Førde, R; Pedersen, R. «Å avklare behandling». Tønsbergs blad 2015

Thoresen, L; Lillemoen, L. «Liverpool Care Pathway – tid for ettertanke?». Dagens medisin 24.09.2015

Foredrag/konferanseinnlegg

I tillegg til innlegg på konferansene SME har arrangert (se vedleggene), har vi hatt følgende foredrag/konferanseinnlegg:

Flo, E; Husebø, B; Brusgaard, P; Gjerberg, E; Thoresen, L; Lillemoen, L; Pedersen, R. Implementation and Research Strategies of Advance Care Planning in Nursing Homes. A Review of the Literature.. 5th International Society of Advance Care Planning and End of Life Care Conference; 9.-12. sept. 2015.

Førde, R. Foredrag for helseledere fra topplederutdanningen: «Etiske utfordringer i morgendagens medisin». 23. jan. 2015.

Førde, R. Halvdagsseminar om klinisk etikk for masterstudenter ved Avdeling for helseledelse og helseøkonomi, UiO. 13. januar 2015.

Førde, R. Foredrag om prioritering ved Institutt for helse og samfunn. 13. april 2015

Førde, R. Foredrag om profesjonsetikk ved Senter for profesjonsstudier, HiO. 5. mai 2015.

Førde, R. Foredrag om prioriteringsetikk i Rotary. 8. mai 2015.

Førde, R. Foredrag i Lederforum for ledere i helsetjenesten. 27. august 2015.

Førde, R. Foredrag om KEK's forhold til media ved ECEN-samling i Cagliari, Sardinia. 16.-17. sept. 2015

Førde, R. Key note foredrag ved EACME-konferanse, Cagliari, Sardinia. 18. sept. 2015.

Førde, R. 4 timers etikk-undervisning i Topplederutdanningen, i samarbeid med Paul-Leer Salvesen.

Førde, R. Foredrag om etikk og prioritering i Helsepolitisk nettverk, Oslo. 15. okt. 2015.

Førde, R. Foredrag for helsepersonell i sykehjem og avdelinger om lindrende behandling. Sundvollen 28. okt. 2015.

Førde, R. Foredrag om verdier i helsetjenesten ved Nasjonalt seminar, Helse i utvikling, Oslo. 4. nov. 2015.

Førde, R. Kunnskapssenterets seminar: Behandlingsvalg ved livets slutt – hvordan kan vi komme pasientens ønsker i møte? 17. mars 2015.

Førde, R. Foredrag om medisinsk etikk for journaliststudenter ved høyskolen i Oslo. 14. april 2015.

Førde, R. Foredrag om prioritering hos eldre, Geriatri i Nord Tromsø. 1. juni 2015.

Førde, R. Foredrag om behandlingsbegrensning i samling for sykehjemsleger i Oslo. 22. sept. 2015.

Førde, R. Foredrag om etikk for utdanning av veiledere i allmennmedisin Kleivstua. 23. sept. 2015.

Førde, R. Foredrag i Vitenskapsakademiet om menneskerettigheter i helsetjenesten. 8. des. 2015.

Førde, R. Foredrag «om fortvilelse» i helsetjenesten. Akershus Universitetssykehus. 8. okt. 2015.

Førde, R. Seminar over to dager om etikk ved livets slutt. Samarbeid mellom kommunehelsetjenesten i fem kommuner og Helse Sunnmøre (inkludert åpent møte). 14.-16. januar 2015.

Førde, R., Karlsen, H. Bidrag på «Etikkdag» i masterutdanning i Helseledelse og helseøkonomi i UiO. 26. okt. 2015.

Gjerberg, E. Ethiske dilemma rundt behandling av pleietrengende eldre i sykehjem, «Geriatrici i Nord», 2.-3. juni 2015

Gjerberg, E. End-of-life care communications and shared decision-making. Perspectives of Norwegian nursing home patients and relatives – a qualitative study. EACME 15.-17. juni 2015

Gjerberg, E. "How is advance care planning carried out? A survey of Norwegian nursing homes." EACME 15.-17. juni 2015

Gjerberg, E. Foredrag på St. Hanshjemmet: "Hva er etikk?" og "Etisk refleksjon i møte med etiske utfordringer".

Gjerberg, E. Foredrag på Sykehjemsetatens fagdag: "Forberedende samtaler og samarbeid med pårørende".

Karlsen, H. Gjøvik kommune: Etikk og etisk refleksjon – hva og hvorfor? Fagdag for helsepersonell om verdibasert kommunikasjon i regi av Utviklingssenteret. Nov. 2015.

Karlsen, H. Etikk og etisk refleksjon – hva og hvorfor? Fagdag for helsepersonell om verdibasert kommunikasjon i regi av Utviklingssenteret, Gjøvik kommune. Nov. 2015.

Karlsen, H og Henschien K. «Det er bare å gjøre det, våge å prøve» - om brukerrepresentasjon i etisk refleksjon. 25.11.2015. Avslutningskonferanse for det nasjonale etikkprosjektet "Samarbeid om etisk kompetanseheving", Oslo

Lillemoen, L. Etikk og etisk refleksjon for fysioterapeuter med veilederansvar.

Lillemoen, L. Undervisning i «Grunnlagsetikk og profesjonsetikk» for sykepleiere i videreutdanning ved Lovisenberg Diakonale høyskole.

Magelssen M. "Rettferdig fordeling av organer for transplantasjon", 14.10.2015. Plenumsforedrag på nasjonalt seminar om hjerte- og lungetransplantasjon, Lunds Universitet, Sverige.

Magelssen, M. Karlsen H, "Kommunenes etikkarbeid: Hva har blitt gjort, hva har fungert – og er det nyttig?" 25.11.2015. Avslutningskonferanse for det nasjonale etikkprosjektet "Samarbeid om etisk kompetanseheving", Oslo

Magelssen, M. "Prioritering ved sykesengen", 3.6.2015. Foredrag for legemiddelkomiteer og sykehusapotek, Oslo

Magelssen, M. «The ethics of priority setting in healthcare», Ph.d.-konferanse ved nasjonal forskerskole for medisinsk avbildning, Oslo. 16. nov. 2015.

Magelssen, M. "Innføring i prioritering for skeptiske medisinstudenter og leger" 10.3.2015. "Filosofisk førstehjelp: Prioriteringer i helsetjenesten", Oslo

Magelssen, M. «Hvordan bør vi som jobber med pasienter prioritere? Noen lærdommer fra Norheim-utvalget og debatten som fulgte». KEKK Halden/Halden kommune.

Magelssen, M. "Etisk refleksjon og etiske dilemmaer", Emnekurs i geriatri, Fylkeslegen, Hamar. 4. juni 2015.

Magelssen, M. "Prioritering ved sykesengen – umoralsk eller uunngåelig?" Norges kristelige legeforening, Brumunddal.

Pedersen, R. «Etikk og tvang», Fagseminar for ansatte i psykisk helsevern og psykisk helsearbeid, og brukere/pårørende i Telemark og Vestfold. 29.april 2015.

Pedersen, R. «Kapittel 4A - etiske dilemmaer, idealer og praksis» Lederforum Oslo kommune Sykehjemsetaten. 28. april 2015.

Pedersen, R. «Makt, tvang og avmakt», et obligatorisk psykiatrikurs for leger i spesialisering. 14. okt. 2015.

Pedersen, R. «Etikk ved livets slutt», «Samtykkekompetanse og etikk» og «Prioriteringer i helsetjenesten». Fagdag for sykepleienettverk og ledere i Vestfold. 14. sept. 2015.

Pedersen, R. Vurdering av samtykkekompetanse i sykehjem. Seminar sykehjemsleger, Jan. 2015.

Thoresen, L; Lillemoen, L. Forhåndssamtaler på sykehjem – erfaringer fra en norsk studie. Sykepleierkonferansen; 8.-9. juni, 2015.

Årsregnskapet for EIK 2015

Utgifter	
Lønnsutgifter med sosiale utgifter	3 072 853
Reiseutgifter, arrangement, møter og konferanser*	99 214
Konsulenttjenester	3 360
Driftsutgifter, forbruksmateriell og kontortjenester inkludert lokaler og energi	956 434
Sum	4 131 861
Inntekter	
Tilskudd fra Helse-og omsorgsdepartementet	3 200 000
Andre inntekter**	91 600
Egenandel fra UiO	840 262
Sum	4 131 862

*Omfatter bl.a. Innføringskurs.

** Omfatter bl.a. inntekter (deltakeravgift) fra arrangementene som nevnt over.

Budsjett EIK 2016

Inntekter	
Inntekter fra Helse- og omsorgsdepartementet	3 200 000
Andre inntekter*	350 000
Andre inntekter UiO	276 911
Sum inntekter	3 826 911
Utgifter	
Personalkostnader	2 600 000
Reise, arrangement, seminar mm.**	370 000
Drift inkl. lokaler (overhead) +	856 911
Sum utgifter	3 826 911

*Fra deltakeravgift bla. Innføringskurs

**Bl.a. Innføringskurs

Vedlegg 1 - 4 : årets kurs/konferanser

Vedlegg 1:

Kurs i referatskriving for kliniske etikkomiteer

Auditoriet, Frederik Holsts hus, Ullevål sykehus, 5. mars 2015.

09.00-09.30	Registrering
09.30-10.00	Velkommen. Hvilke formål og bruksområder har referatene fra etikkomiteenes drøftinger? <i>Morten Magelssen, forsker, Senter for medisinsk etikk</i>
10.00-10.45	Hvordan skrive gode referater? Erfaringer fra en klinisk etikkomité. <i>Unni Veirød, sekretær Klinisk etikk-komité OUS Rikshospitalet-Radiumhospitalet</i>
10.45-11.00	Pause
11.00-12.00	Hva gjør et referat vellykket? Praktiske øvelser basert på deltagernes innsendte referater.
12.00-12.45	Lunsj
12.45-13.15	KEK-referatenes betydning – noen erfaringer fra norske kliniske etikk-komiteer. <i>Reidun Førde, professor, Senter for medisinsk etikk</i>
13.15-14.15	Praktiske øvelser del 2
14.15-14.30	Pause
14.30-15.10	Taushetsplikt, anonymisering, arkivering og innsyn: viktige juridiske bestemmelser. <i>Cathrine Retvedt, juridisk rådgiver og medlem av KEKK, Asker kommune</i>
15.10-15.30	Oppsummering

Vedlegg 2:

Innføringskurs: Praktisk etikk i helsetjenesten

Soria Moria konferansesenter, Oslo. 19. - 20. oktober, 2015.

Målsetting: Inspirere og bidra til kunnskaps- og ferdighetsutvikling i systematisk etikkarbeid

Arrangører: Senter for medisinsk etikk, Universitet i Oslo

Kursansvarlige: Elisabeth Gjerberg og Lillian Lillemoen, forskere ved SME.

19. oktober 2015

0930-1000: Registrering

1000-1015: Velkommen

1015-1100: «Å arbeide med etiske problemstillinger» v/Lillian Lillemoen
Øvelse: drøfting av et case i grupper.

1100-1130: Plenumsdiskusjon.

1130-1145: Pause med kaffe/te/frukt

1145-1215: Hva er etikk? v/Reidun Førde

1215-1300: Innføring i systematisk etisk refleksjon med introduksjon av SME-modellen. v/Lillian Lillemoen

1300-1400: Lunsj

1400-1430: Bruk av SME-modellen – casediskusjon i plenum. v/Elisabeth Gjerberg

1430-1530: Etiske prinsipper og teorier – hva kan de bidra med i den etiske refleksjonsprosessen?
v/Morten Magelssen

1530-1545: Pause med kaffe/te/frukt

1545-1630: Hvilke etiske problemer er sentrale i helsetjenesten? v/Elisabeth Gjerberg

1630-1745: Gruppearbeid: Drøfting av et case og oppsummering i plenum.

1930: Middag

20. oktober 2015

0830-0915: Systematisk etikkarbeid; kliniske etikkomiteer (KEK) og refleksjonsgrupper – viktige arenaer for etikkrefleksjon. v/Lillian Lillemoen, Elisabeth Gjerberg og Heidi Karlsen

0915-1015: Helsejuss – hvordan bidrar den i den etiske refleksjonsprosessen? v/Jørgen Dahlberg

1015-1030: ACE: Et hjelpemiddel til vurdering av beslutningskompetanse. v/Jørgen Dahlberg

1030-1130: Gruppearbeid: Øvelse og rollespill – Å lede, delta i og dokumentere etikkdrøfting.

1130-1230: Lunsj

1230-1300: Oppsummering av gruppearbeid

1300-1340: Dokumentasjon v/Morten Magelssen

1340-1355: Pause med kaffe/te/frukt

1355-1445: Nasjonal veileder for beslutningsprosesser om livsforlengende behandling v/Morten Magelssen

1445-1500: Evaluering og avslutning.

Vedlegg 3:

UiO : Institutt for helse og samfunn
Det medisinske fakultet

Fagdag om Advance Care Planning og Forberedende samtaler.

Arrangør: Prosjektgruppa for Forberedende samtaler i sykehjem v/Senter for medisinsk etikk (SME)

Fredag 11.desember 2015. Auditorium 1, Helga Engs hus, Blindern, UiO. Kl.09-14.

Del I: «Gjesteforelesning om ACP»

09:00-09:10 Velkommen ved Reidar Pedersen, SME

09:10-09:50 "Good palliative care in need for good advance care planning" v/ Professor Luc Deliens, Vrije Universiteit Brussel

09:50-10:30 «Do ACP and Preparatory Conversations get a chance to be a useful tool in Nursing Homes? For who?» v/Dr. Veronique Fournier, Hôpital Cochin Paris.

10:30-10:45 Pause

Del 2: «Dagsseminar om Forberedende samtaler»

1045-10:50 Velkommen ved Lillian Lillemoen, SME

- 10:50-11:30 Preferanser for behandling og omsorg i livets siste fase. 3 case fra praksis som viser noen av utfordringene. Marc V. Ahmed, Seksjon for akuttgeriatri, OUS. Robert Albertus Montsma, Samhandlingsenheten, Ski kommune. Bente Fauske-Holm og Hilde Paulsberg fra Sørbyen omsorgssenter.
- 11:30-12:00 Lunsj
- 12:00-13:00 Hvordan kan forberedende samtaler bidra til gode beslutningsprosesser i livets slutfase på sykehjem? Presentasjon av pågående forskningsprosjekt v/Lillian Lillemoen og Trygve Johannes Lereim Sævareid, SME. Baselineregistrering ved Trygve Johannes.
- 13:00-13:45 Kort presentasjon av delstudier samt KOSMOS-prosjektet
- Survey v/Elisabeth Gjerberg
 - Kvalitativ delstudie v/Lisbeth Thoresen
 - ~~KOSMOS v/Elisabeth Flo~~ (utgår pga sykdom)
- 13:45-14:00 Spørsmål/avrunding v/Lillian

Vedlegg 4

Samarbeid om etisk kompetanseheving

– Hva har vi lært og hvor skal veien gå videre?

Konferansier: Nils A. Røhne, **Ordfører Stange kommune**

09.30–10.00 Registrering og kaffe

10.00–10.10 Åpning av konferansen

v/Helse- og omsorgsminister Bent Høie

10.10–10.25 Systematisk etikkarbeid som metode i kvalitetsforbedringsarbeid

v/Gry C. Aarnes, KS

10.25–10.30 Kortfilm om etisk kompetanseheving i kommunene

10.30–10.40 Samarbeid om etikk til det beste for brukerne

– Om etisk kompetanse i utdanningene og samarbeid mellom kommune og høyskole.

v/Brit Krøvel, utviklingssenter for hjemmetjenester, Møre og Romsdal og Sølvi Røsvik Vågen fra høyskolen i Ålesund

10.40–10.50 Modige møter på veien ...

v/Marie Aakre

10.50–11.10 Kunstnerisk innslag: **Undring**

v/Ingunn Øyen, Stig Bråten, Sonja Storli og

Daniele D'Abramo (gitarist)

11.10–11.25 Pause

11.25–12.05 Kommunenes etikkarbeid: Hva har blitt gjort, hva har fungert – og er det nyttig?

Presentasjon av SMEs evaluering av etikkarbeidet i kommunene. Hva har vi lært om hvordan etikkarbeid kan lykkes?

v/Heidi Karlsen og Morten Magelssen, Senter for medisinsk etikk, UiO

12.05–12.30 «Det er bare å gjøre det. Våge å prøve»

Om brukerrepresentasjon i etikkrefleksjon

v/Heidi Karlsen, Senter for medisinsk etikk, UiO og

Knut Henschien, Stabburshella, Valdres.

12.30–13.30 Lunsj m/besøk på «Etikk-torget»

13.30–13.35 Kort film om etisk kompetanseheving i kommunene

13.35–13.55 Presentasjon av funn og resultater fra

sluttevalueringen av «Samarbeid om etisk kompetanseheving» og lansering av «Historieheftet

»v/Heidi Rapp Nilsen,

Northern Research Institute (Norut)

13.55–14.15 Suksessfaktorer og fallgruver for systematisk etikkarbeid

v/Hanne Norum Hollekim, Stange kommune

14.15–14.30 Kaffe og kake

14.30–15.10 Hva er viktig for pårørende til personer med demens i møte med helsevesenet

v/Erling Bonde Nestleder Nasjonalforeningen Oslo Demensforeningen

15.10–15.30 Hvor står vi og hvor vil vi

– Refleksjoner over styrker, svakheter og muligheter

v/Tom Eide Høgskolen Buskerud, Vestfold og Einar

Aadland, Diakonhjemmet høgskole

Veien videre

15.30–15.40 Innlegg v/Gunn Marit Helgesen, KS

15.40–15.50 Innlegg v/Reidar Pedersen, SME

15.50–16.00 Innlegg v/Petter Øgar, HOD

Med forbehold om endringer i programmet

Psykiske helsetjenester, etikk og tvang

09.30–10.00 Registrering og kaffe

10.00–10.15 Velkommen og refleksjoner etter dag 1: Hva kan psykiske helsetjenester lære av etikksatsingen i kommunene?

v/ Reidar Pedersen (SME) og Olav Elvemo (KS)

Etiske dilemma og mulige løsninger i psykiske helsetjenester – fokus på tvang og involvering

10.15–10.35 Ansattes etiske dilemma

v/Marit Helene Hem og Reidar Pedersen (SME)

10.35–10.50 Erfaringer fra kliniske etiske komiteer (KEK)

v/Irene Syse og Reidar Pedersen (SME)

10.50–11.05 Pause

11.05–11.30 En søsters erfaringer med tjenestene og KEK

v/Christina Edwards

11.30–12.15 Lunsj m/besøk på «Etikk-torget»

12.15–12.45 Brukere og pårørendes syn på og erfaringer med tvang og involvering

v/Reidun Norvoll (SME)

12.45–13.05 Alternativer til tvang i et fag- og brukerperspektiv

v/Tonje Lossius Husum (SME) og Dagfinn

Bjørgen og Aina Storvold (Nasjonalt senter for

erfaringskompetanse i psykisk helse/KBT Midt-Norge)

– Spørsmål fra salen

Etikk – refleksjonsgrupper som hjelpemiddel til en bedre helsetjeneste

13.15–13.30 Hvordan starte opp med etikk-refleksjonsgrupper i psykiske helsetjenester?

v/Bert Molewijk og Marit Helene Hem (SME)

13.30–13.45 Kaffe og kake

13.45–14.15 Dialog om betydningen av etikk-refleksjonsgrupper i praksis: prosjektdeltakere fra sykehusene deler sine erfaringer og synspunkter

Lillian Lillemoen og Elisabeth Gjerberg (SME)

leder paneldialogen.

14.15–14.45 Hvilken betydning har etikk-refleksjonsgruppene hatt?

Forskning om barrierer og suksessfaktorer

v/Bert Molewijk og Marit Helene Hem (SME)

– Felles diskusjon i salen

14.45–15.00 Avslutning og veien videre